

SAHÎH-İ BUHÂRÎ

◆ Geleneksel ve Çağdaş Yaklaşımlar ◆

صحيح البخاري
مقاربة تراثية ورؤية معاصرة

SAHIH AL-BUKHĀRĪ

Traditional & Contemporary Approaches

1

Edirörler

SERDAR DEMİREL
HAMZEH AL-BAKRİ
AHMAD SNOBER

İBN HALDUN
UNİVERSİTESİ

SAHİH-İ BUHÂRÎ

GELENEKSEL VE ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR

EDİTÖRLER

SERDAR DEMİREL

HAMZEH AL-BAKRİ

AHMAD SNOBER

EDİTÖR YARDIMCISI

ABDÜSSAMET SARIKAYA

ISBN (Tk.) 978-605-06905-9-0

ISBN (1.c) 978-625-7249-00-3

1. Baskı 2020 / İstanbul

**Genel
Yayın Yönetmeni**
Yayın Yönetmeni

Savaş Cihangir Tali

Şehadet Sena Taş

Mizanpaj
Kapak

IHU Press

IHU Press

İbn Haldun Üniversitesi
Yayınları
Tel

Ordu Cd. No:3,
34480 Başakşehir /İSTANBUL
0 (212) 692 0212

Baskı&Cilt

Elma Basım Yayın ve İletişim Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.
Halkalı Cad. No: 162/7 Sefaköy
Küçükçekmece/İstanbul
Sertifika No: 45460

İbn Haldun Üniversitesi Yayınları
bir İbn Haldun Üniversitesi
departmanıdır.

Demirel, Serdar

Sahih-i Buhârî : Geleneksel ve Çağdaş Yaklaşımlar / Serdar Demirel, Hamzeh Al-Bakri, Ahmad Snober. -- 1. bs. -- İstanbul : İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, 2020.

328 s. ; 24 sm.

ISBN 9786050690590 (TK.) – 9786257249003 (c.1)

1. Jami' al-sahih. 2. el-Camiu's-Sahih. 3. Hadis_Kütüb-i Sitte. 4. Hadith_Kuthub-u Sitte. 5. Hadis_Sünen. 6. Hadith_Sunan.

BP 135

297.124

© Bu eserin tüm yayın hakları, yayınevi ile anlaşmalı olarak yazarına aittir. Eleştirel makale ve dergilerde yapılacak kısa alıntılar dışında, bu kitabın tamamı veya bir kısmı, yayıncının izni olmadan yayınlanamaz.

SAHÎH-İ BUHÂRÎ

Geleneksel ve Çağdaş Yaklaşımlar

EDİTÖRLER

SERDAR DEMİREL

HAMZEH AL-BAKRİ

AHMAD SNOBER

İBN HALDUN
ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM |

HADİS İLMİ BAĞLAMINDA SAHÎH-İ BUHÂRÎ 11

Buhârî'nin Sahîh'inde Hadis Râvileri İçin Uyguladığı
İntikâ'/Seçicilik Metodu
Doç. Dr. Halil İbrahim Kutlay 13

Sahîh-i Buhârî Râvisi Râfızî Abbâd b. Ya'kûb: Şiî ve Sünnî
Kaynaklarına Göre Güvenirliliğinin Değerlendirilmesi
Prof. Dr. Serdar Demirel 45

Buhârî'nin Sahîh'inde İsnada Dair Yaptığı Değerlendirmeler
Prof. Dr. Bünyamin Erul 61

Şahîh al-Bukhârî's Criteria: An Epistemological Perspective
Dr. Issam Eido and Mohammed Tayssir Safi 93

Buhârî'nin Sahîh'inde Müdrec Hadislerin Tespiti
Doç. Dr. Recep Tuzcu 143

İKİNCİ BÖLÜM |

SAHÎH-İ BUHÂRÎ İLE İLGİLİ MUHTELİF ÇALIŞMALAR 169

Alphonso Mingana ve
Buhârî'nin Sahîh'ine Yönelik Değerlendirmeleri
Doç. Dr. Abdulvahap Özsoy 171

Osmanlı Döneminde Buhârîhânlık Geleneğinin Başlaması
ve Osmanlı Hadisçiliğine Etkisi
Dr. Mustafa Celil Altuntaş 185

Imam al-Bukhârî and the Ḥanafîs: Understanding al-Bukhârî's
Attitudes Towards Ḥanafî Scholarship
Bilal Ansari 207

el-Câmî'u's-Sahîh Bağlamında Buhârî'nin Kıyas Algısı
Dr. Öğr. Üyesi Hamit Sevgili 299

TAKDİM

الحمد لله رب العالمين، والعاقبة للمتقين، والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين، أما بعد:

İslâm'ın teşrî kaynaklarının başında Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in sünneti gelir. O'nun sünnetini bize aktaran kaynakların başında ise Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî'nin (ö. 256/870) tasnif ettiği *Sahîh-i Buhârî* isimli hadis kitabı yer alır.

Asıl ismi *el-Câmi'u's-şahîhu'l-müsned min hadîsi Resûlillâh şallallahü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih* olan bu eser *Sahîh-i Buhârî* ismiyle yaygın bir kullanıma sahiptir. Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en güvenilir kitap olarak kabul edilen bu eser usûlü kitab cihetiyle müellifinin farklı konulardan seçtiği sahih hadisleri ihtiva etmektedir.

Kitabın isminin de işaret ettiği gibi bu kaynak inanç konularını ihtiva eden iman; ibadet ve muamelâtı konu edinen ahkâm; ahlâk ve nefis terbiyesiyle alakalı meselelerin yer aldığı zühd; yeme içmeden beşeri ilişkilere kadar günlük hayatın davranış kodlarını ele alan âdâb; Kur'ân âyetlerinin açıklaması gibi meselelerle alakalı hadislere yer veren tefsir; savaş, barış ve uluslararası ilişkilerin anlatıldığı tarih-siyer-cihad; başta Resûlullah (s.a.v.) olmak üzere peygamberler ve sahabelerin faziletlerinin yer aldığı menâkıb; ve kıyametin küçük ve büyük âlâmetleri gibi gelecekte vuku bulacak bazı olayları konu edinen fiten ve melâhim bölümleriyle İslâm dünya görüşünü Hz. Muhammed (s.a.v.) eksenli sunan alanında bir şaheserdir.

Bu ve benzeri sebeplerle *Sahîh-i Buhârî* telif edildikten sonra tarihin her döneminde hakkında farklı amaç ve muhtevalarda birçok eser kaleme alınmıştır. Bunlar, kitabın yöntemini, Buhârî'nin hocalarını, talebelerini, itimat ettiği râvileri, râvide aradığı şartları, tercih ettiği metinleri, bab başlıklarında ortaya serdiği fikhî görüşleri inceleyen türden kuşatıcı ilmî çalışmalardır. *Sahîh-i Buhârî* üzerine yazılmış şerhler ise şerh edebiyatının en önemli örneklerini temsil etmektedir.

Müslüman Ümmet'in Buhârî'nin *Sahîh*'ine olan güveni onu ilmî eleştirilerden muaf kılmamış, tarihsel süreçte esere Ehl-i Sünnet içinden ve dışından eleştiriler de yöneltilmiştir. Yapılan tenkitler *Sahîh*'in itibardan düşmesinden ziyade çoğu zaman ilmî değerinin anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. *Sahîh*'in günümüzde de Müslüman ve Batılı İslâm araştırmacılarının ilgi odağı olması hadis edebiyatında bu kitabın önemini ortaya koymaktadır.

Elinizdeki bu kitap farklı ülkelerden hadis alanında uzman ilim adamlarının farklı perspektiflerden Buhârî'nin *Sahîh*'ine has kaleme aldıkları ve hakemler tarafından incelenip “yayımlanabilir” raporu almış akademik çalışmaları içermektedir. Üç ciltten meydana gelen bu eser ilk cildinde Türkçe ve İngilizce, ikinci ve üçüncü cildinde ise Arapça yazılmış çalışmaları ihtiva etmektedir. Kitaptaki her çalışma *Sahîh*'le ilgili spesifik bir konuya yoğunlaşarak farklı cihetlerden kitabı incelemektedir. Çalışma bu muhtevasıyla *Sahîh*'i müellifinin amacına uygun anlamaya yardımcı olacaktır. Bununla beraber dünden bugüne kitaba yöneltilmiş birçok tenkidi de akademik bir üslupla değerlendirmektedir.

Kitaptaki çalışmalar Buhârî'nin bab başlıkları, ta'likleri, tekrarları, şartları, metin seçimi gibi takip edilen yöntemden nüsha farklılıklarına, üzerine yapılmış çalışmalardan ona yöneltilen tenkitlere kadar *Sahîh*'e taalluk eden meseleleri geniş bir yelpazede incelemektedir.

Çalışmada da görüleceği üzere *Sahîh-i Buhârî* evveleminde hadis sahası mütehasıslarının kavrayabileceği hayli ilmî inceliklere hâiz bir kaynaktır. Bu inceliklerin bilinmesi *Sahîh*'ten istifade etmeyi ve ona hadis disiplini içinden bakmayı kolaylaştıracaktır.

Maksadımız kitabın ortaya çıktığı ictimaî, ilmî, siyasi ve kültürel ortamı, kaynaklarını, toplanma ve tasnif edilme süreçlerini, aslı gibi korunmasına dair gayretleri, nüsha farklılıklarını, mevcut olan nüshaların tarihi ve bu meyanda yapılmış ilmî tenkitleri, kitabın bablandırma hususundaki yöntemini, lika şartını, râviler hakkındaki kriterlerini, tashih şartlarını, sahanın diğer kaynaklarıyla olan yöntem farklılıklarını ve hadis tasnif sahasına getirdiği yenilikler gibi konuları incelemektir.

Yine maksadımız *Sahîh*'in ihtiva ettiği hadislerin sened ve metin açısından değerlendirilmesi, metin tercihlerinin ilmî değeri, bazı metinleri bölerek kullanması, bu metinlere dair lehte ve aleyhteki değerlendirmeler, *Sahîh* üzerine yazılmış şerhler, kitaptaki hadislerin İslâm medeniyetinin teşekkülünde oynadığı rol, kültür tarihimizdeki yeri (Buhârî hatimleri, Buhârîhanlık vb.) ve güncel değeri, *Sahîh*'teki ehl-i bid'at râvilerin varlığı, zayıf ve uydurma rivâyetlerin bulunduğu iddiaları, bazı hadislerin akla ve bilime aykırı olduğu tezleri, Hanefilere mesafeli duruşunun arka planı, Şâfiî mezhebine mensup olduğu gibi önemli meseleleri analiz ederek kitabın ilmî değerini genelde hadis özelde *Sahîh*'le ilgilenenlerin nazarlarına sunmaktır.

Günümüzde çoğunlukla hadis ilimlerinde uzman olmayan araştırmacıların *Sahîh-i Buhârî*'ye menfi tenkitler yönelttiği alanla ilgilenenlerin malumudur. İncancımız odur ki, esere hakiki ve tutarlı tenkitlerin yapılabilmesi için öncelikle bu eserin yukarıda işaret edilen yönleriyle iyi tahlil edilmesi gerekmektedir. Elinizdeki bu eserin bu gayeye mütevazı bir katkı sunacağına inanıyoruz.

Bu çalışmaya, amacını ve içeriğini yansıtmaya itibarıyla “*Sahîh-i Buhârî: Geleneksel ve Çağdaş Yaklaşımlar*” ismini uygun gördük. Kitapta yayınlanan çalışmalarda ileri sürülen görüşler yazarlarını bağlar. İlmî çalışmalarıyla bu eserin meydana gelmesine katkı sağlayan ve böylece *Sahîh-i Buhârî* edebiyatı duvarına bir tuğla koyarak yükselten ilim adamlarının gayretleri her türlü takdirin üstündedir.

Kitabın fikir aşamasından *kisve-i tab'a* bürünmesine kadar maddî-manevî her türlü himayelerini bizden esirgemeyen İbn Haldun Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Recep Şentürk'e, Mütevelli Heyeti Başkanı ve Üyelerine şükranlarımızı arz ederiz. Ayrıca İslami İlimler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Bilal Aybakan'a ve emeği geçen tüm mesai arkadaşlarımıza da verdikleri desteklerden ötürü kendilerine teşekkürü bir borç biliriz.

Son olarak *Sahih*'in musannifi İmam Muhammed b. İsmâil el-Buhârî'yi de hadis sahasına yaptığı büyük öncü hizmetlerden dolayı minnetle yâd ediyor, kendisine Allah'tan gani rahmetler diliyoruz.

Prof. Dr. Serdar Demirel

Dr. Hamzeh al-Bakri

Dr. Ahmad Snober

BİRİNCİ BÖLÜM

HADİS İLMİ BAĞLAMINDA
SAHİH-İ BUHÂRÎ

SAHÎH-i BUHÂRÎ RÂVİSİ RÂFİZÎ ABBÂD B. YA'KÛB: Şİİ VE SÜNNÎ KAYNAKLARINA GÖRE GÜVENİRLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Serdar Demirel*

Giriş

Bu çalışmaya Sahîh-i Buhârî'de şiilikle itham edilen râviler arasından bir tek rivayeti olmasına rağmen Abbâd b. Ya'kûb'u konu etmemizin sebebi, cerh ve ta'dil ulemâsının Şîa râviler arasında itikadının fâsidliğine dair en sert tenkide tabi tutmasından dolayıdır. Bu sebeple bu râvinin Ehl-i sünnet'in güvenilirliğinde ittifak ettiği Sahîh-i Buhârî'de nasıl ve neden yer aldığı hususu ilmî kriterler muvacehesinde incelenmeliydi.

Buhârî'nin Sahîh'inde râvi seçiminde çok titiz davrandığı alanın uzmanları tarafından iyi bilinir. Buna rağmen Abbâd gibi inançlarından dolayı töhmet altında bırakılmış birisinden hadis rivayet etmesi ilmîecessüsü harekete geçirmektedir.

Bu râvinin Sahîh'te yer alması Buhârî'nin metodolojik tutarlılığına aykırı mıdır? Râvinin bid'atı Buhârî'nin gözünden kaçmış olabilir mi? Abbâd düzeyinde bid'at ehli bir râvinin Sahîh'te yer alması bu kaynağın güvenilirliğini

* İbn Haldun Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

tartışmaya açar mı? Bu vb. sorular elinizdeki çalışmada cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Konu sadece Ehl-i sünnet kaynakları itibarıyla incelenmemiş aynı zamanda Abbâd'ın müntesip olduğu söylenen İsnâaşeriyye fırkasının hadis ve ricâl kitapları da incelenmiştir.

Abbâd hakkında ricâl kitaplarında özet bilgiler yer almaktadır. Ayrıca Buhârî'deki bid'at râviler üzerine yapılmış çalışmalarda da konu özet olarak ele alınmış bulunmaktadır. Yaptığımız çalışmalar neticesinde onun hakkında yapılmış mustakil bir çalışma da tesbit edemedik. Bu sebeple makaleyi Abbâd'a has kılmak ve meselenin ilmî analizini bilimsel kriterlerle ortaya koymak istedik.

Tarih boyunca birçok Şii fırka ortaya çıkmış, bunlardan bir kısmı tarih sahnesinden çekilirken bir kısmı hayatietini günümüze kadar devam ettirmiştir. Yanlış anlamaların önüne geçmek amacıyla bu çalışmada Şia'dan kasdedilen yapının günümüzde ana akım Şia fırkasını teşkil eden İsnâaşeriyye olduğunu özellikle belirtmek isteriz.

Buhârî'deki Abbâd Hadisi

Buhârî, Sahih'inde Abbâd'dan Kitabu't-tevhîd'de sadece bir hadis rivayet etmiştir. Bu hadis; "Nebî (s.a.s.)'in Namaza Amel İsmi Verdiği ve: 'Fâtihatü'l-Kitâb'ı Okumayanın Namazı Yoktur' Buyurduğu" Bâb başlığı altında yer almaktadır. Mezkûr hadis senet ve metin itibarıyla aşağıdaki gibidir:

بَابُ وَسَمَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلَاةَ عَمَلًا، وَقَالَ: «لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ»

حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْوَلِيدِ، ح وَحَدَّثَنِي عَبَادُ بْنُ يَعْقُوبَ الْأَسَدِيُّ، أَخْبَرَنَا عَبَادُ بْنُ الْعَوَامِ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ الْعِزَّارِ، عَنْ أَبِي عَدْرِو الشَّيْبَانِيِّ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «الصَّلَاةُ لَوْ قَتَبَهَا، وَبُرِّ الْوَالِدَيْنِ، ثُمَّ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»

Bize Süleyman tahdis etti, O da Şu'be'den, O da el-Velîd'den tahdis etti. (H) Bize Abbâd b. Ya'kûb el-Esedî tahdis etti, Abbâd ibnu'l-Avvâm eş-Şeybânî'den; o da el-Velîd b. el-Ayzâr'dan; o da Ebû Amr eş-Şeybânî'den; o da İbni Mes'ûd (r.a.)'dan şöyle haber verdi: Bir adam Nebî (s.a.s.)'e: Amellerin en faziletlisi hangisidir? diye sordu. Peygamber de: “*Vaktinde kılınan namazdır ve ana-babaya iyilikte bulunmaktır. Sonra Allah yolunda cihad etmektir*” buyurdu. (Buhârî, 1422 h.: 9/156, hn.7534)

Görüldüğü üzere Buhârî bu hadisi hocası olan Abbâd b. Ya'kûb'tan nakletmektedir. Onun senetteki varlığı ise Sahih'e yöneltilen eleştirilerden birisi olmuştur. Maksudı vuzûha kavuşturmak, Abbâd'ın varlığının neden eleştirilere sebep olduğunu izah edebilmek için bu râvinin cerh ve ta'dîl açısından durumunu ele almamız icap eder.

Abbâd b. Ya'kûb er-Râvacinî el-Esedî el-Kûfî

Abbâd b. Ya'kûb er-Râvacinî el-Esedî el-Kûfî. Künyesi (Künye meselesi önemlidir, zira künyesi üzerinden tedlîs yapıldığı iddiaları mevcuttur) Ebû Saîd olan Abbâd, İbn Hacer'e göre sadûk bir râvidir. (İbn Hacer, 1991: 291; Zehebî, 2006: 9/419). Hicrî 250 yılında vefat etmiştir. (Zehebî, 2006: 9/420). Ölüm tarihini 271 olarak veren Şii âlimler de bulunmaktadır. (Emîn, 1983: 7/410). Doğru olan kendisinden hadis alan Buhârî'nin de verdiği ilk tarihtir. (Buhârî, 1977: 2/392).

Zehebî, Abbâd'ın âlim, sadûk, Şia'nın muhaddisi, bid'at ehli birisi olduğunu ancak yalana kesinlikle itimat etmediğini bildirir. (Zehebî, 2006: 9/419-420).

İbn Huzeyme “Rivayetinde sadûk, ancak dininde itham edilmiş birisidir” demiştir. Bu nakli yapan Hatîb el-Bağdâdî, İbn Huzeyme'nin ömrünün sonunda Abbâd'dan rivayeti terkettiğini aktardıktan sonra onun kendisinden rivayet edilmeyecek kişilerden olduğu hükmünü nakleder. (Hatîb el-Bağdâdî, 159 :1985).

Sahabenin önde gelenleri hakkında; ‘Allah, Talha ve Zübeyr’i cennete koymayacak kadar âdildir, çünkü onlar Ali’ye önce bey’at edip sonra da ona karşı savaştılar’, (İbn Hacer, 1326 h: 5/109) ‘Her gün namazında Âli Muhammed düşmanlarından teberrî etmeyen kişi onlarla beraber haşrolunacaktır’ (Zehebî, 2006: 9/420) gibi sözler sarf ettiğine dair Sünnî kaynaklarda nakiller vardır.

Abbâd’ın Şia hadis kaynaklarında, başta da en sahîh hadis kaynağı kabul edilen Kuleynî’nin *el-Kâfi*’si olmak üzere rivayetleri pek çoktur ve bunlar bu makalenin konusu olmadığı için bir tek rivayeti örnek vermekle iktifa edeceğiz. Abbâd tarikiyle Hz. Ali’den rivayet edildi ki, O: “*Sabah namazında kunut duası okudu. Kunut duasında Muaviye, Amr b. As, Ebû Musa ve Ebû’l A’var ve onların ashabına lanet okudu.*” (Tûsî, 1414 h.: 726)

İbn Hibbân, Abbâd’ın sadece Râfizî olmadığını aynı zamanda Râfizîliğe davet eden bir kişi olduğunu da bildirir. Meşhur kişilerden münker rivayetlerde bulunduğunu ve bu yüzden terkedilmesi gerektiğini söylerken ondan şu rivayeti aktarır: “*Resûlullah (s.a.s.) eğer Muaviye’yi minber üzerinde görürseniz öldürünüz.*” dedi. (İbn Hibbân, 1396 h.: 2/172; Moğultay, 2001: 7/189)

İbnül-Cevzî bu rivayetin uydurma olduğunu belirttiikten sonra rivayette iki râvinin hadis uydurmakla itham edildiğini, bunlardan birisinin de Abbâd b. Ya’kûb olduğunu, kendisinin şülikte aşırı gittiğini ve Ehl-i beyt’in faziletleri hususunda münker rivayetlerde bulunduğunu belirtir. (İbnül-Cevzî, 1966: 2/24-26)

“*Ahbâru’l Mehdi*” ve “*al-Ma’rifetü Ma’rifetü’s-Sahabe*” gibi kitapları mevcuttur. (Emîn, 1983: 7/410).

Ehl-i sünnet cerh ve ta’dil ulemâsının Abbâd hakkındaki görüşleri bu şekilde özetlenebilir.

Abbâd b. Ya'kûb ve Abbâd b. Ebû Saîd el-Uşfurî Aynı Kişi mi?

Şii ricâl kitaplarında Abbâd b. Ya'kûb ile Abbâd b. Ebû Saîd el-Uşfurî'nin aynı kişi olup olmadığı hususunda ihtilaf vardır. Necâşî'ye (ö. 450/1058) göre bunlar aynı kişilerdir. 'Ashabımız' dediği İmamiye ulemâsından aktardığına göre Ebû Semînete isimli râvi tedlis yapmak amacıyla meşhur olan Abbâd b. Ya'kûb ismi yerine Abbâd b. Ebû Saîd el-Uşfurî ismini kullanmıştır. (Necâşî.1988: 2/142). Aynı bilgileri Muhammed b. Ali el-Erdebîlî de paylaşmakta, (Erdebîlî. 1983: 429), Hillî (ö. 707 h.) de aynı kişi olduğunu teyit etmektedir. (Hillî, 1972: 114).

Ebû Saîd, Abbâd'ın künyesidir. Rivayet kültüründe kişinin gerçek kimliğini gizlemek amacıyla bu yola müracaat edildiği bilinmektedir. Genellikle rivayet senedinde mevcut olan bir kusuru gizlemek amacıyla bu yola müracaat edilir.

Necâşî'nin talebesi Şeyh Tûsî (ö. 460/1067) ise Fihrist'inde bu iki râviyi ayrı kişiler olarak zikretmiş ve Abbâd. b. Ya'kûb'un Sünnî olduğunu iddia etmiştir. (el-Fihrist 1417 h. 192)

Hu'î, diğer birçok Şii âlim gibi Tusî'nin ikisinin ayrı kişilikler olduğuna dair kanaatine katılmaz ve Necâşî'nin ikisinin aynı kişi olduğu naklini Tusî'nin Fihrist'indeki kanaatine bir itiraz ve tashih sadedinde yaptığı ihtimalinden bahseder. (Hu'î, 10/237). Tabersî (ö. 1220 h.) de Abbâd b. Ebû Saîd el-Uşfurî'nin Kitabı'nı tanıttığı bölümde onun Abbâd b. Ya'kûb'la aynı kişi olduğunu belirtir. (Tabersî, 2008: 1/53-58)

Abbâd Şii mi, Sünnî mi Tartışması

Abbâd. B. Ya'kûb'la ilgili açıklığa kavuşturulması gereken bir husus da itikadî olarak hangi ekole müntesip olduğu meselesidir. Zira Sünnî kaynaklarında Râfizî olduğu yazarken, kimi Şii kaynaklarda ise Sünnî olduğu belirtilmektedir. Sünnî olduğu bilgisinin kaynağı ise Şeyhu't-Tâife diye bilinen meşhur Tûsî'dir (ö. 460/1067). O, el-Fihrist kitabında Abbâd'ın

Sünnî olduğunu açıkça belirtmektedir. (Tûsî,1417 h. 192). Ekolün ricâl ulemâsından Hillî ve Erdebilî de bu iddiayı sadece aktarmakla yetinmektedir. (Hillî, 1972: 202; Erdebilî. 1983: 431).

Ancak bu iddia Şîa ulemâsının kâhir ekseriyeti tarafından kabul edilmiş, ricâl kitaplarında aksi isbat edilmeye çalışılmıştır. Abbâd'ın Şîa kriterlerine göre güvenilir olduğu belirtilmiş ve bunun kanıtları olarak da onun Şîa hadis kitaplarındaki rivayetleri zikredilmiştir. Bununla beraber Ehl-i sünnet ulemâsının onun hakkındaki Râfizî, itikadının fâsit olması ve fakat sadûk olduğu gibi aktarmış oldukları hükümleri de, muhalif addettikleri ana akımın cerhini onun güvenilir olduğuna dair güçlü bir karine olarak değerlendirmişlerdir. (Mâmakânî, 2/123-124).

Burada Sünnî ve Şîa ricâl ulemâsının çoğunluğuna göre Şîi olan Abbâd'ın bu şîiliğinin mahiyetinin ne olduğu hususu önem kazanmaktadır. Şîa hadis kaynaklarında kendisinden aktarılan rivayetler ona ait ise eğer şîiliğinin teşeddüt derecesinde olduğu söylenebilir. Buna rağmen onun Sünnî olduğu iddiasının Şîi kaynaklarda neden dile getirildiği konusu iza-ha muhtaçtır.

Abbâd'ın Takiyye Yaptığı İddiası

Önemli Şîa ricâl ulemâsı Abbâd'ın Şîi olmasına rağmen bazı kaynaklarda Sünnî diye kayda geçmiş olmasını takıyye yapması ile açıklamışlardır. Meselâ Şeyh Mamakânî bunlardan birisidir. Abbâd hakkında vârid olan bilgileri ele alırken onun “şedidü't-takiyye” olduğunu, yani sıkı takıyye yaptığını belirtmektedir. (Mâmakânî, 2/123) Emîn de kitabında bu çelişkili haberlere dikkat çektikten sonra el-Bahbâhânî'den Şîi olduğu açığa çıkan yahut bu durumundan şüphelenilen Şîilerin sıkı takıyye yaptığını belirtmekte ve Abbâd'ın da aynı yola başvurduğunu aktarmaktadır. (Emîn, 1983: 7/410)

Şîa'da takıyye inancının itikadî ve amelî boyutları incelendiğinde “şedidü't-takiyye” ifadesinin zâhiren verilmiş birçok hükmü muğlakta bırakabildiği konuyla ilgili yaptığımız bir kitap çalışmasıyla ortaya konmuştur. Öyle ki takıyye pratiklerinin bazen dinî hükümleri dahi anlaşılmaz kıldığı

bazen de râvilerin gerçek kimliğinin ne olduğunu meşkûk hâle getirdiği görülmektedir. Mâsum kabul edilen imamlar bile takıyye yaparak helal olana haram, harama helal diyebilmekte, takıyye bağlamında onlara göre güvenilir bir râviyi mecrûh, mecrûh olanı da güvenilir gösterebilmektedir.¹

Hu'î, Tusî'nin Abbâd'ın Sünnî olduğuna dair verdiği bilginin onun takıyye yaparak zâhiren Sünnî görünmesinden kaynaklanabileceğini ifade eder. (Hu'î, 10/237). Tabersî (ö. 1220 h.) de Abbâd b. Ebû Saîd el-Usfurî'nin Kitabı'nı tanıttığı bölümde onun Abbâd b. Ya'kûb'la aynı kişi olduğunu, Tusî'nin hakkında zikretmiş olduğu sünniliği iddiasının Sünnî ve Şii kaynaklarından doğru olmadığını isbat yoluna gider. Sadece ricâl kitaplarındaki bilgilerle yetinmez, ona nisbet edilen rivayetlerden de nakiller yaparak onun Şia itikadına müntesip olduğunun güçlü karinelerini zikreder. (Tabersî, 2008: 1/53-58)

Tabersî, Abbâd'ın bu kitapta 19 hadis rivayet ettiğini, bu rivayetlerin “On iki imamın nasla tayin edilmesi, imamların Allah'ın azamet nurundan yaratılması, Kerbelâ toprağının üstünlüğü” gibi tümünün de Şii rivayet kültürü açısından seçkin rivayetler olduğunu anlatır. (Tabersî, 2008: 1/53)

Gerek Sünnî ve Şii kaynaklarında ona nisbet edilen rivayetler, gerekse cerh ve ta'dil ulemâsının onun hakkındaki beyanatları Abbâd'ın Sünnî olmadığını, Râfizî olduğunu kanıtlamaya kâfi niteliktedir.

Râfizî Kime Denir?

Abbâd'ın Râfiziliği kaynaklarda genel kabul görmüş bir durumdur. Ancak İsnâaşeriyye fırkası ulemâsının iddia ettiği gibi onun ekolün bugün olduğu gibi tarih sürecinde sistemleştikten sonra ortaya çıkan inanç sistemini kabul ettiğini ileri sürmek zor gözükmemektedir.

Bunun birkaç sebebi bulunmaktadır. Öncelikle onların kaynaklarında Abbâd'a nisbet edilmiş rivayetlerin sıhhatinin tesbiti Ehl-i sünnet hadis

1 Bu hususta “Takıyye: Şia Rivâyet Kültüründeki Derin Paradoks” isimli kitap çalışmamıza bakılabilir.

kriterleri açısından mümkün gözükmemektedir. İkincisi, Sünnî kaynaklarda Abbâd'a nisbet edilen rivayetlerden onun Râfiziliğine hükmetmek mümkünse de bu durumun Abbâsî döneminde sistemleşmeye başlayan İsnâaşeriyye fırkasının sistemleşmesini tamamladıktan sonraki haliyle bir Şii olduğu mânasına gelmemektedir.

Anakronizme düşmemek için ilk dönem ve sonraki dönemlerde kavramların içeriğinin farklı olabildiğini akılda tutarak Abbâd'a nisbet edilen Râfiziliğin erken dönemde ne mânaya geldiğini ortaya koymak gerekir. Hicrî 250 yılında vefat etmiş Abbâd'ın (150 yılında doğduğuna dair bilgiler de var) yaşadığı dönemdeki Râfizilik ile sonraki dönemlerde Râfiziliğin mânası ve kapsamı kaynaklara göre aynı değildir.

Erken dönemde Şiilik Hz. Ali'yi sahip olduğu ilmî ve ahlâkî meziyetlerden dolayı Hz. Osman'a ya da diğer halifelere yahut bütün sahâbîlere üstünlük açısından takdim etmek mânasına gelirdi. Bu meyanda İbn Hacer şöyle der:

“Şiilik; Ali'yi sevmek ve onu sahâbeye takdim etmektir. Onu, Ebûbekir ve Ömer'e takdim etmek ise aşırıya kaçmak olur ki ona Râfizî denilir, ilkinde ise Şiî denilir. Eğer bu (inancında) sövmek ya da açıkça buğzetmek de olursa o takdirde Râfiziliğinde aşırıya kaçmış olur. Rec'aya (Ali'nin dünyaya tekrardan geri döneceğine) inanırsa gulât derecesinde aşırıya kaçmış olur.” (İbn Hacer, 1379 h.: 459)

Zehebi de bu zeminde Şiiliği; aşırıya kaçmayan küçük bid'at, aşırıya kaçan büyük bid'at diye iki kısma ayırır. Râfiziliği, Ebûbekir ve Ömer hakkında kötü söz söylemek gibi büyük bid'at ve aşırılık kısmına sokar. Şöyle der Zehebi:

“Selef dönemindeki aşırı Şiilik (gulât-ı Şia) Osman, Zübeyr, Talha, Muaviye ve Ali'ye karşı savaşan bazı kesimler hakkında ileri geri konuşan ve onlara sövmeye yeltenen kimseler olarak bilinirdi. Bizim dönemimizde ise gulât-ı Şia bu şahsiyetleri tekfir eden ve Şeyhayn'dan –Ebûbekir ve Ömer'den- teberri eden kimseler olarak bilinir. Bunlar sapkın kimselerdir.” (Zehebi, 1963: 1/6)

Sistemleşmiş Şiiликte *gulât-ı Şîa* kapsamına giren unsurlar ziyadesiy-le mevcuttur. Râfizi olmakla itham edilen Abbâd'ın İsnâaşeriyye fırkasının mezhep umdelerine tamamen bağlı olduğunu söylemek ise zor gözükme-ktedir. Kanaatimize göre ona nisbet edilen bid'atın boyutları erken dönem Râfizilik kapsamı içerisinde değerlendirilmesi daha uygun gözükmektedir.

Sadûk Râvinin Hükümü

Daha önce geçtiği üzere Sünnî ricâl ulemâsı genellikle Abbâd hakkın-da “sadûkun” hükümünü vermişlerdir. Sadûk olmakla tavsif edilen râvi gü-venilir kabul edilmektedir. Güvenilir kabul edilen râvilerin de kendi içinde mertebeleri vardır. Bu meyanda “Sadûkun” kavramı farklı itibarlarla dere-celendirilmiştir. İbn Ebî Hâtim'in tasnifine göre sadûk makbul râvi kate-gorisinde ikinci sıradadır, hadisi yazılır ama durumuna da bakılır. (İbn Ebî Hâtim, 1952: 2/37), Zehebi üçüncü kategoride (Zehebi, 1963: 1/4) gör-müştür. “Sadûkun” hükümünü dördüncü kategoride gören ulemâ da mev-cuttur ve bunlara göre hadisi yazılır ve durumu araştırılır. (Tahhân, Mah-mud, 2004: 189).

İbn Hacer de, Abbâd için sadûk bir râvi demektedir. (İbn Hacer, 1991: 291). Tahhan, râvi derecelerini incelediği sayfadaki dipnotunda, İbn Hacer'in *Takribu't-Tehzib* kitabındaki “Sadûkun” ibaresinin kendi-ne has bir kavram olabileceğine dikkat çeker. (Tahhân, Mahmud, 2004: 190). “Sadûktur, fakat bid'atçıdır” anlamını veren tabir ise Şîa, Kaderiye, Nâsibilik, Mürcie, Cehmiyye gibi bid'at sayılan fırkalara mensup kişileri içi-ne alan beşinci kategoriye ifade eder.

Bid'at Ehl-i Râviden Hadis Rivayetinin Hükümü

Bid'at ehli kabul edilen râvilerden hadis nakletme hususunda hadis-çiler arasında ihtilaf vardır. Meselede katı bir tutum sergileyenler oldu-ğu gibi mütesahil tavır takınanlar da olmuştur. Bu hususta, bid'atın çeşi-dine bakıldığı gibi, mevzubahis râvinin bid'atının propagandasını yapıp yapmadığına da bakılmaktadır. Bu çalışmaya konu olan Abbâd Râfizilikle anıldığı için özellikle de bu fırkanın râvilerinin rivayetlerinin değerine bakmak gerekmektedir.

Şîa fırkası takıyye inancına sahip olması ve bazı Şîi fırkaların mezhepleri lehine hadis uydurmayı caiz görmeleri sebebiyle ulemâ Râfizi râviler meselesinde diğer fırkalara göre daha fazla titizlik göstermiştir. İbn Hibban, Cafer b. Süleyman'ın biyografisinde şunu dile getirmektedir:

“İmamlarımız içerisindeki hadis ehli arasında, doğru sözlü mutkin (otoriter) bir şahsiyet hakkında, bid'atı bulunmuş olsa dahi -kendisi bu bid'atına çağrıda bulunmadığı sürece- onun haberleriyle delil göstermenin caiz olduğu noktasında ihtilaf etmemişlerdir... Kul ile Rabbi arasındaki durumuna gelince; Rab Teâla dilerse onu azaplandırır, dilerse de bağışlayabilir. Bize düşen sika (güvenilir) oldukları sürece rivayetlerini kabul etmektir.” (İbn Hibbân, 1975: 6/140-141)

Zehebi ise Râfizilerin rivayetleri hususunda üç görüşün olduğunu belirtir. Buna göre, 1. Mutlaka reddedilir, diyenler, 2. Yalan konuşmayan, hadis uydurmayan Râfizilerin rivayetlerinin mutlak kabulüne ruhsat verenler, ve 3. Meselenin ayrıntılarına bakanlar. Bu üçüncü gruba göre rivayetinde sadûk olan, neyi rivayet ettiğini bilen Râfizin nakli kabul edilir, ancak sadûk da olsa bid'atına davet eden, bu inançlarının propagandasını yapan kişinin rivayeti ise kabul edilmez. (Zehebi, (1963): 1/27)

Hadisçilerin çoğunluğu, yalanı helal saymadığı bilinen Râfizi râvilerin bir takım şartlar çerçevesinde rivayetlerini kabul etmişlerdir. Buhârî ve Müslim de dahil olmak kaydıyla hadis kaynaklarında Şîa, Mu'tezile, Mürcie ve diğer bid'at ehli kimselerin hadislerinin varlığı bilinmektedir. Bunlar arasında bid'atına davet eden râvilerin varlığı da bir sır değildir.

O zaman sorulması gereken soru, yalanı helal saymayan ve fakat bid'at inancına da davet eden, inancının propagandasını yapan râvinin naklettiği haberin hükmü nedir?

Bu hususta iki görüşün olduğunu söyleyebiliriz. İlki, biraz önce de zikredildiği gibi mezhebine davet eden bid'atçı bir râvinin kabul edilemeyeceği görüşüdür. Bunun gerekçesi de bid'atının başkaları tarafından kabul edilmesi sâikiyle hareket eden kişinin, kimi zaman rivayetleri tahrif etmeye ve mezhebinin menfaati doğrultusunda rivayetlerde oynama yapmaya kalkışma ihtimalidir. (İbn Hacer, 1990: 103) Hadis din anlamına geldiğinden, dinin alınacağı kaynak şüpheye mahal bırakmamalıdır.

İkincisi ise, mezhebinin maslahatı için yalanı helal görmediği süreçte bid'atçı bir râvinin rivayetlerinin kabul edilebileceği görüşüdür. Bid'atına davet eden birisi olsa da durum değişmez. İmam Şafii'den nakledilen: *“Râfızîlerden olan Hattâbiyye² fırkası hariç bid'at ehli olanların da şehadetleri kabul edilir. Çünkü onlar kendi görüşleri lehine yalan yere yemin eden kimselerdir.”* sözü bu minvalde delil gösterilmektedir. Bu görüş, İbn Ebî Leylâ, Süfyân-ı Sevrî ve Ebû Yusuf el-Kâdî'ye nisbet edilmiştir. (Hatîb, 1985: 149).

Buna örnek olarak Hâricîlerin önde gidenlerinden İmrân b. Hattân Zabyân es-Sudûsi el-Basrî'nin bid'atına davet eden bir kişi olmasına rağmen Buhârî'nin Sahîh'inde rivayetinin bulunması verilebilir. Ayrıca Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed b. Hanbel ve diğer muhaddisler de ondan hadis rivayet etmişlerdir. İbn Hacer, İmrân'ın Hz. Ali'nin katili olan Abdurrahman b. Mülcem'i birtakım beyitlerle övecek kadar ileri gittiğini bildirmektedir. (İbn Hacer, 1379 h.: 432). İbn Mülcem'e övgünün kendisi de bir çeşit bid'atına davettir.

Buhârî'nin Abbâd'dan Rivayet Ettiği Hadisin İlmî Değeri

Râvilerin cerh ve ta'dîl durumunun tesbiti içtihadî olduğundan cerh ve ta'dîl ulemâsının zaman zaman aynı râvi hakkında farklı hükümler vermesi ve onların rivayetlerine karşı farklı tutumlar sergilemesi kaynaklarda sabittir. Bunun ulaşılan bilgi, bilgiyi değerlendiren kişinin muhakeme gücü, meseleyi derinlemesine inceleme gibi çeşitli sebepleri mevcuttur. İmam Buhârî'nin Râfızî olan Abbâd'dan Sahîh'inde hadis rivayet etmesi de bu kapsamda değerlendirilmelidir.

2 *Hattâbiyye*: Bunlar “Ebû'l Hattâb” Muhammed b. Ebu Zeynep el-Esedî el-Ecdâ'nın müntesipleridir. Söz konusu şahıs ise bizzat kendisini Ebû Abdullah Cafer b. Muhammed es-Saâdik'a nispet etmiştir. İmam Sâdık onun bir takım batıl taşkınlıklarını görünce ondan uzak olduğunu belirtmiş, lânet okumuş ve arkadaşlarına da ondan uzak durmalarını emretmiştir. Bir süre sonra bu konuda daha sert konuşmaya, kendisinden çokça uzak olduğunu söyleyip, lânet de etmeye devam edince, o kendisinden ayrılıp kendi zatı hakkında imâmet iddia etmeye başlamıştır. Ebû'l Hattâb imamların peygamber olduklarını sonra da ilah olduklarını iddia etmiştir. (Şehristânî, 1404 h.: 1/179; Eş'ârî, (t.y.): 10).

Yukarıda yapılan incelemeler sonunda Abbâd'ın Râfizi olduğu ve Râfiziliğine davet eden bir râvi olduğu sonucu çıksa da Buhârî'nin indinde yalan konuşmadığı sabit olduğundan kendisinden hadis rivayet etmiştir, denebilir. Bunun da usûlde yerinin olduğu âşikârdır.

Abbâd Buhârî'nin hocasıdır, kendisiyle direkt temasta bulunmuştur. Dolayısıyla Buhârî'nin hocasını başkalarına ve özellikle de kendisinden sonra gelenlere göre daha iyi tanınması, onun itikadî durumunun boyutlarını ve güvenilir olup olmadığını herkesten daha iyi bilmesi beklenir.

Bazı Şîa ulemâsının Abbâd'ın bâtinen Şîi zahiren Sünnî olduğunu söylediğini, yahut Şîiliğinin derinliğini gizlemek için sıkı takıyye yaptığı iddialarını göz önünde bulundursak, Buhârî'nin iyi takıyye yapan Abbâd'ı hakıyla tanıyamadığı ileri sürülebilir.

Takıyyenin Şîa inanç sistemindeki yeri ve tarihsel pratiğindeki derinliği akılda tutulduğunda sıkı bir takıyyenin tesbiti gayet zordur. Bu meyanda Abbâd sıkı takıyye yapmışsa Buhârî'nin bunu tesbit etmesi hayli zordur. Adalet sahibi bir âlim ise kişinin zâhirine göre hüküm verir, onun kalbinde ne tür bir inanç ve niyet taşıdığını bilemez. Bu sebeple Buhârî'ye onun itikadının gerçek boyutları gizli kalmış olabilir. Ama nihayetinde bu zayıf bir ihtimaldir, zira Sünnî kaynaklarında takıyye yaptığının karinesi yoktur, Şîa kaynakları ise bir ihtimalden bahsetmektedirler.

Böyle olduğunu kabul etsek dahi Abbâd'ın Buhârî'de bir tek rivayeti vardır ve bu tek rivayet Abbâd'ın olmadığı başka makbul isnadla da makrûn olarak verilmiştir.³

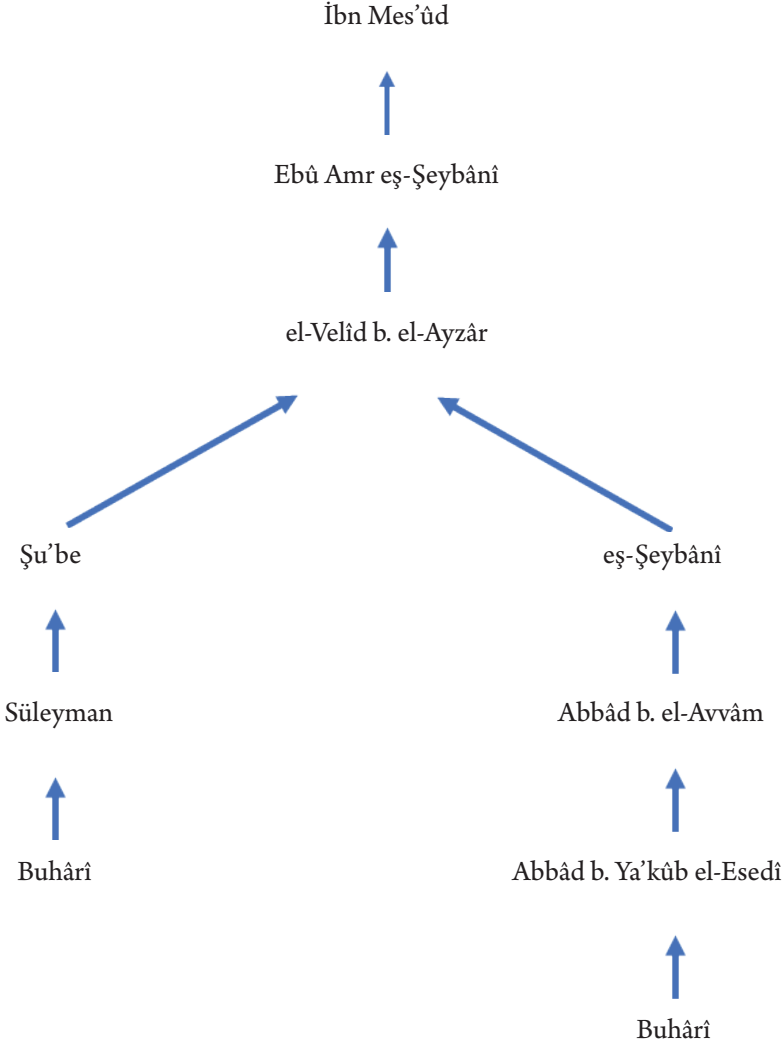
3 Buhârî Sahih'inde aynı rivayeti başka senetlerle de nakleder:

حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ الْوَلِيدُ بْنُ الْعِزَّارِ: أَخْبَرَنِي قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَمْرٍو الشَّيْبَانِيَّ، يَقُولُ: حَدَّثَنَا صَاحِبٌ - هَذِهِ الدَّارُ وَأَشَارَ إِلَى دَارِ - عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟ قَالَ: «الصَّلَاةُ عَلَى وَفَّيْهَا»، قَالَ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: «تُؤْمِرُ بِرُؤْيَا الْوَالِدَيْنِ» قَالَ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: «الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» قَالَ: حَدَّثَنِي بِهِ، وَلَوْ اسْتَرَدَدْتُهُ لَرَأَيْتَنِي

(Buhârî: 1/112, hn. S27).

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ صَبَّاحٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَابِقٍ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ مَعْمُورٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْوَلِيدَ بْنَ الْعِزَّارِ، ذَكَرَ عَنْ أَبِي عَمْرٍو الشَّيْبَانِيَّ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «الصَّلَاةُ عَلَى مِقَاتِهَا»، قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: «تُؤْمِرُ بِرُؤْيَا الْوَالِدَيْنِ»، قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: «الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» فَسَكَتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَوْ اسْتَرَدَدْتُهُ لَرَأَيْتَنِي

Hadisin aşağıdaki senet şeması makrûn olduğunu (başkasıyla birlikte zikredildiğini) açıkça göstermektedir.

(Buhârî: 4/14, hn. 2782).

حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: الْوَلِيدُ بْنُ عَمْرٍو، أَخْبَرَنِي قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَمْرٍو السُّبَيْبِيَّ، يَقُولُ: أَخْبَرَنَا -
صَاحِبُ هَذِهِ الدَّارِ، وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى دَارِ - عَمْرِو اللَّهِ، قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟
قَالَ: «الصَّلَاةُ عَلَى وَفْقِهَا» قَالَ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: «بِرُّ الْوَالِدَيْنِ» قَالَ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: «الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» قَالَ: حَدَّثَنِي
بِهِنَّ، وَلَوْ اسْتَرَدُّهُ لَرَادَنِي

Ayrıca Abbâd rivayetinin diğer hadis kaynaklarında farklı tarihlerle gelmiş birçok versiyonları da mevcuttur. Meselâ: Müslim: 1/62, hn.85; 1/63, hn.85; Sahîhu İbn Hibbân: 4/340, hn. 1476, 1477; Müstedreku'l-hâkim: 1/188, hn.679, 681; Tirmizî: 1/214, hn.173. bu meyanda zikredilebilir.

Bu makrûn ve şevâhid türünden hadislerin varlığı Buhârî'nin Abbâd'tan yaptığı rivayetin aslının sabit olduğunu göstermeye yeter. Abbâd'tan hadis rivayetini kabul eden hadis otoritesi sadece Buhârî de değildir. Buhârî'nin hâricinde Abbâd'tan hadis rivayetinde bulunmuş kaynakları da şöyle sıralayabiliriz:

Sahîhu İbn Huzeyme: 1, Müsterdek: 5, Süneni Tirmizî: 3, Süneni İbn Mâce: 1, Süneni Beyhakî: 8, Süneni Dârekutnî: 23, Müsnedi Ahmed: 2, Müsnedi Bezzâr: 30, Şerhu Ma'âni el-âsâr: 2, el-Mu'cemü'l-kebir: 14, el-Mu'cemü's-sağîr: 4 ve el-Mu'cemü'l-evsat: 15.

Bütün bunlar en azından Buhârî'nin Abbâd'dan yaptığı mezkûr rivayetin sağlamlığını göstermeye kâfidir.

Sonuç

Hadis kaynaklarında ehl-i bid'at râvilerin naklettikleri haberlerin ilmi değeri tarih boyunca fırkalar arasında bir sorunsal alanı oluşturmuştur. Zira her fırka diğer fırka müntesibini bid'at sahibi olarak kabul etmiş, zaman zaman işi tekfir boyutuna vardırılmış ve râvi yaklaşımını da buna göre belirlemiştir. Bu meyanda Sünnî gelenek kendisinden olmayan râvilerin güvenilir olma şartıyla rivayetlerini tutarlı bir usûl çerçevesinde kabul etmekten kaçınmamıştır.

Râvi seçiminde kuyumcu terazisi hassasiyetiyle hareket eden İmam Buhârî bu tarz bid'at ehl-i râvilere Sahîh'inde yer vermiştir. Muhaddislerin sözkonusu bid'at ehl-i râvi Şîa fırkasına müntesip olduğunda ise diğerlerine göre daha hassas davrandığını bu çalışmamızda beyan ettik. Bu sebeple Buhârî'nin Şiilikle itham edilmiş az sayıdaki râvilere Sahîh'inde yer vermesi özellikle de Buhârî tenkitçilerinin her asırda özel ilgisine mazhar olmuştur.

Biz de bu sebeple Abbâd b. Ya'kûb'u bu çalışmaya konu ettik. Zira kendisi Râfizilikle itham edilmiş ve Şîa hadis külliyyatının önemli bir râvisidir. Yaptığımız incelemede kendisinin bugünkü sistemleşmiş mânada bir Râfizi / İsnâaşeriyye olmadığı sonucuna vardık. Buna rağmen Abbâd'ın Buhârî'deki tek hadisinin makrûn ve şevâhidiyle sabit bir rivayet olduğunu da ortaya koyduk.

Abbâd itibarıyla bir değerlendirme yapacak olursak bu çalışma Buhârî'nin hocası olan bu kişiden hadis aktarmakta gayet titiz davrandığını göstermiştir. Buhârî'nin, hocası Abbâd'ın bid'at eğilimlerini bildiği ve fakat sadûk olduğu için mezkûr rivayetini makrûn olarak kitabına almıştır. Buhârî bu tutumuyla da Abbâd'ın rivayetlerine karşı hassas davranılması gerektiğini zımnen göstermiştir. Bu hassasiyet ve zımni beyan Sahîh'in gayet titiz bir yöntemle hazırlandığını göstermektedir.

Kaynakça

- Buhârî, Muhammed b. İsmail. (1977). *Et-Târîhu'l Evsat*. Halep: Dâru'l Vai. Thk: Mahmut İbrahim Zâyed.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. (1422 h.). *el-Câmi'u'l-müsnedü's-şâhihu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh şallâllâhu aleyhi ve sellem ve sünenihi ve eyyâmih*. Dâr Tûku'l Necât, b.1. Thk. Muhammed Zühêyr b. En-Nâsir.
- Demirel, Serdar. (2016). *Şîa Rivayet Kültüründeki Derin Paradoks*. İstanbul: Rihle Kitap, b.2.
- Ebü Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Ali et-Tüsi. (1414 h.). *el-Emâli*. Kum: Dâru's-Sakâfatu, b.1.
- Ebü Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Ali et-Tüsi. (1417 h.). *el-Fihrist*. En-Neşrû'l Fukâhatu. B.1. Thk. Cevvad el-Kayyûmi.
- Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ali en-Necâşi el-Esedi. (1988). *Ricâlü'n-Necâşi*. Beyrut: Dâru'l Edvâ.
- El-Emin, es-Seyyid Muhsin. (1983). *A'yanu's-Şîa*. Beyrut: Dâru't-Taâruf Lilmatbuât.
- el-Erdebilî, Muhammed b. Ali. (1983). *Câmiü'r-Ruvvat*. Beyrut: Dâru'l Edvâ.
- El-Hatib el-Bağdâdi, Ebû Bekr Ahmed b. Ali. (1985). *El-Kifâyetu Fi İlmi'r-Rivayeti*. Beyrut: Dâru'l Kitabî'l Arabî, b.1.
- El-Hilli, Takiyuddin el-Hasan b. Ali b. Davut. (1972). *Kitabu'r-Ricâl*. Necef: el-Matbaatu'l Haydariyye.
- el-Hu'î, Ebû'l Kâsim el-Müsevî. (t.y.). *Mu'cemu Ricâlu'l Hadis*. Necef: Mektebetu'l İmâm el-Hu'î.
- El-Eş'ari, Ali b. İsmail. (t.y.). *Makâlâtü'l İslâmiyyin ve İhtilâfu'l Musallin*. Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâs el-Arabî, b.3. Thk: Helmut Ritter.
- Eş-Şehristânî, Muhammed b. Abdulkerim. (1404 h.). *el-Milel ve'n-Nihel*. Beyrut: Dâru'l Ma'rife, b.2. Thk: Muhammed Seyyid Keylânî.
- Et-Tabresi, el-Mîrzâ eş-Şeyh Hüseyin en-Nûri. (2008). *Hatimetu Mustedreki'l Vesâil*. Beyrut: Müessesetu Ehlî'l Beyt Lihyâu't-Turâs, b.1.
- Et-Tahhân, Mahmud. (2004). *Teysir Mustalahi'l Hadis*. Riyad: Mektebetu'l Maârif Linneşr, b.10.
- İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman b. Muhammed er-Râzi. (1952). *El-Cerh ve't-Tadil*. Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâs el-Arabî, b.1.
- İbn el-Cevzi, Cemâluddin Abdurrahman b. Ali. (1966). *El-Mevzuât*. Medine: el-Mektebetu's-Selefiyye, b.1. Thk. Abdurrahman Muhammed Osman.
- İbn Hacer, Şihâbu'd-Din Ahmed. (1326 h.). *Tehzibu't-Tehzib*. Hind: Matbaatu Dâiratü'l Maârif en-Nazzâmiyye, b.1.
- İbn Hacer, Şihâbu'd-Din Ahmed. (1379 h.). *Hedyu's-Sâri Mukaddimet'u Fethi'l Bâri*. Beyrut: Dâru'l Mâriفة. Thk: Muhammed Fuâd Abdalbâki ve Muhibbuddin el-Hatib.
- İbn Hacer, Şihâbu'd-Din Ahmed. (1990). *Şerhu Nuhbeti'l Fiker*. Dimaşk: Mektebetu'l Gazâlî.
- İbn Hacer, Şihâbu'd-Din Ahmed. (1991). *Takribu't-Tehzib*. Halep: Dâru'r-Râşid. Thk. Muhammed Avvame.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Ahmed et-Temîmi el-Bustî ed-Dârimî. (1396 h.). *el-Mecrûhin Mine'l Muhaddisin ve'd-Dua'fâ ve'l Metrukun*. Halep: Dâru'l Vai. Thk: Mahmud İbrahim Zâyed.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Ahmed et-Temîmi el-Bustî ed-Dârimî. (1975). *es-Sikât*, Dâru'l Fikr, b.1. Thk: Seyyid Şerafeddin Ahmed.
- Mâmakânî, Abdullah. (t.y.). *Tenkîhu'l Makâl Fi İlmu'r-Ricâl*.
- Moğultay, b. Kılıç b. Abdullah el-Hanefî. (2001). *İkmâl Tehzibu'l Kemâl Fi Esmâi'r-Ricâl*. El-Fârûk el-Hadisetu Li't-tibâati ve'n-Neşr. Thk. Ebû Abdurrahman Âdil b. Muhammed – Ebû Muhammed Usâmetü b. İbrahim.
- Ez-Zehabi, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymaz. (1963). *Mizânü'l-itidâl fi nakdi'r-ricâl*. Beyrut: Dâru'l-ma'rifeti li'ttibâti ve'neşr. Thk. Ali Muhammed el-Buhârî.
- Ez-Zehabi, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymaz. (2006). *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*. Kahire: Dâru'l Hadis.